

2. a működő pedagógusok új tantervre való felkészítése ugyan nem közvetlenül a főiskola feladata, de a két érintett megye felkérése és saját kapacitásunk szerint részt vállalunk e fontos munkából.

A főiskola oktatói kara, a gyakorlóiskola nevelői vállalják, hogy az új általános iskolai dokumentumok zökkenőmentes bevezetésére felkészülnek, a hallgatókat is azok szellemében képzik, hogy már 1978-ban olyan ifjú pedagógusok kerüljenek az iskolákba, akik azonnal képesek az új tanterv feladatainak megfelelni.

DR. ZUKOVITS IMRE
Pécs, Tanárképző Főiskola

A tanítási órák megfigyelésének és elemzésének didaktikai, metodikai összefüggései

Az eredményes iskolai oktató-nevelő munka fontos feltételei közé tartozik, hogy az oktatási folyamat megfigyelésében és elemzésében minden pedagógus megfelelő gyakorlatra tegyen szert.

Az óraelemzési tevékenység egyaránt nélkülözhetetlen a pedagógusképzésben, az igazgatói, a tanulmányi felügyelői, a szakfelügyelői munkában, az önképzésben, a szakmai továbbképzésben, a tapasztalatcseréken, bemutató tanításokon, valamint a pedagógiai kutató munkában.

A gondos és alapos megfigyelésekre épülő óraelemzés világossá teszi a tanítási óra nevelési célját, didaktikai feladatait, a tartalmat, a szervezeti felépítést, az alkalmazott módszereket stb. Az egyik legjobb eszköz az elmélet és a gyakorlat kapcsolatának érzékeltetésében és tudatosításában.

Az oktatási folyamat elemzése tesz képessé arra, hogy felismerjük saját tevékenységünkben és mások munkájában is azt, ami jó és előremutató, amit tovább kell fejleszteni, vagy amit változtatni, módosítani szükséges. Az óra pozitív és negatív oldalainak kiemelése jelentős segítséget ad ahhoz, hogy a pedagógus iskolai munkáját megalapozottabban, hibáinak felszámolásával és eredményeinek megszilárdításával végezhesse.

Ha az egyes tanítási órákat nem elemezzük elég alaposan, akkor sok olyan értékes tapasztalat marad feltáratlan, amelynek felhasználásával az oktató-nevelő munka színvonalát nagy mértékben lehetne emelni. Ha az oktatók nem tudják a tanítási-tanulási folyamatot kellőképpen megfigyelni, elemezni, értékelní és ezáltal a hasznos tapasztalatokat közkinccsé tenni, akkor a pedagógusok a meglévőből élnek, állandóan a kitaposott utakon járnak, és ha munkájuk nem is mondható rossznak, de nem is fejlődnek a szükséges mértékben.

Különösen súlyos következményekkel járhat, ha a fiatal oktatók nem kapják meg így az idősebbektől, a nagyobb tapasztalatokkal rendelkezőktől a szükséges segítséget. Súlyos problémák forrásává válhat az is, ha a kezdő nevelők mechanikusan veszik át és szinte „receptként” használják fel az évtizedes gyakorlatú nevelőtársaik munkamódszereit, vagy ha az önállóságra hivatkozva a saját kárukön, tehát a tanulók rovására szerzik meg a szükséges tapasztalatokat.

AZ ÓRALÁTOGATÁSOKRA VALÓ FELKÉSZÜLÉS

A tanítási órákon folyó oktató-nevelő munka pontos megfigyelése és sokoldalú elemzése csak az óralátogatások gondos megtervezésével és széles körű felkészüléssel biztosítható.

Az általános felkészülés keretében megvalósítandó feladatok közé tartozik:

- a Tanterv és Utasítás,
- a tanmenetek, a tankönyvek,
- a tanári kézikönyvek és a módszertani útmutatók,
- a pedagógiai, a pszichológiai és a szaktárgyi könyvek,
- a szakmai és a módszertani folyóiratok stb. folyamatos tanulmányozása.

A kellő színvonalú óraelemzés feltételezi a biztos szakmai tudást és a szocialista pedagógia elméletének alapos ismeretét. Az elmélet világítja meg az utat előttünk, az vet fényt a hibáinkra. Az elmélet segíthet csak ahhoz, hogy az órán folyó munka elemzésekor annak lényegét ragadjuk meg, az egyes problémákat mélyebben, sokoldalúbban és rendszeresebben világíthassuk meg. A pedagógiai és a pszichológiai tudományok elsajátítása nélkül nem lehet szó az óraelemzés tudományos színvonaláról. Márpedig az elemzésnek csak akkor van igazán haszna, ha tudományos színvonalon folyik.

A közvetlen óralátogatási felkészülés során történik:

- a konkrét tanítási anyag tantervi követelményeinek megismerése;
- a tanmenetben való tájékozódás;
- a tankönyvi anyag elemzése;
- az osztályra vonatkozó feljegyzések átnézése;
- az előző látogatásokról készített feljegyzések tanulmányozása.

Az igazgatói, felügyeleti ellenőrző óralátogatások tervezésekor vegyük figyelembe, hogy

a) a tanév elején a tanulócsoportok induló szintjének felmérésére, megismerésére feltétlenül meg kell látogatni az egyes osztályokat;

b) az esetleges nehézségek, problémák időben történő felismeréséhez nélkülözhetetlenek a rendszeres óralátogatások;

c) a tanév végi óralátogatások nagy segítséget adhatnak az iskolai munka objektív értékeléséhez, illetve a nevelők minősítéséhez.

Az óralátogatások tervezésének lényeges mozzanatai közé tartozik annak az eldöntése, hogy a körülmények alapján melyik óralátogatási fajtát célszerű alkalmazni.

Az óralátogatások lehetnek:

- tematikus óralátogatások;
- látogathatunk egy-egy nevelőt teljes tanítási napon;
- az óralátogatás történhet szaktárgyi, vagy osztályfőnöki órán;
- ellenőrizhetjük az adott osztályt egy tanítási napon, vagy csupán egyetlen tanítási órán;
- megfigyelhetjük a tanulók reggeli érkezését az iskolába;
- figyelemmel kísérhetjük a tanulók magatartását a tanítási órákon és az óraközi szünetekben;
- a látogatás kiterjedhet a napköziotthoni tevékenységre, vagy az úttörőfoglalkozásokra stb. is.

AZ ÓRALÁTOGATÁSOK MEGFIGYELÉSI, ELEMZÉSI SZEMPONTJAI

A tanítási órákra történő felkészülés és az oktatási folyamat elemzése is egyaránt a didaktikai és a metodikai ismereteknek az adott órára való alkalmazását jelenti.

A tanításra való felkészüléskor munkánk középpontjában az óra célját, tartalmát és feladatait tartjuk szem előtt. Az óra elemzésekor a célnak és a feladatoknak a megvalósítása, tehát az eredményesség szempontjából vizsgáljuk meg az órát. Az elemzéskor először azt a kérdést kell felvetnünk, hogy a pedagógus helyesen tűzte-e ki az óra célját, és ezt a célt mennyire sikerült megvalósítania? Továbbá foglalkozni kell az óra tartalmával, felépítésével, az órán alkalmazott módszerekkel, a tanulók magatartásával és a nevelő tevékenységével.

Az oktatási folyamat elemzésének eredményes megvalósításához nélkülözhetetlen feltétel, hogy az óralátogatás tervezésekor a megfigyelési, *elemzési szempontokat* pontosan meghatározzuk.

Vannak olyan *általános szempontok*, amelyek minden óra megfigyelésénél, elemzésénél felhasználhatók. Szeretnénk azonban hangsúlyozni, hogy nem minden óraelemzési tervnek kell tartalmaznia az órák megfigyelésének valamennyi lényeges szempontját, mert gyakoriak az olyan esetek, amikor egyes kérdések *speciális elemzésére* van szükség. Pl.: a tanítási óra lélektani, vagy logikai elemzése esetén stb.

Az órák teljes (komplex) elemzésében az összes alapvető szempontot figyelembe kell venni, mégpedig lehetőleg egyenlő arányban. A *speciális elemzéseknél* viszont egyes különleges szempontok érvényesülnek. Természetesen ez nem zárhatja ki azt, hogy vázlatosan a többi szempontot is ne érintsük. Megfigyelési, elemzési tervünk összeállításában a következő szempontcsoportokat vehetjük figyelembe.

A) AZ ÁLTALÁNOS ÓRAELEMZÉS SZEMPONTJAI

I. Az óra céljával kapcsolatban

Helyesen határozta-e meg a nevelő az óra oktatási-nevelési célját? Elérte-e ezeket a célokat?

A tanítási óra közvetlen célkitűzései összhangban álltak-e a távolabbi oktatási, nevelési célkitűzésekkel?

Hogyan segítette az óra a személyiség minden oldalú kialakítását, a szocialista ember nevelését?

II. A tanítási óra tartalmát tekintve

Az óra anyaga megfelelt-e a szocialista eszmeiség követelményeinek?

Milyen volt az óra tartalma szakmai szempontból?

A feldolgozott ismeretek megfeleltek-e a tudományosság elvének?

Az óra anyagának tartalma és terjedelme megfelelt-e a tantervi követelményeknek? Összhangban volt-e a tanulók életkori sajátosságaival?

Elegendő és megfelelő anyagot használt-e fel a tanár a különböző didaktikai feladatok megoldásához? Felismerhető volt-e az órán a tények és az általánosítások egysége?

Alkalmas volt-e a tananyag a jártasságok és készségek kialakítására és a képességek fejlesztésére?

Az anyag feldolgozása során hogyan sikerült fejleszteni a tanulók értelmi erőit?
 Az órán feldolgozott anyag mennyiben szolgálta az élet és az iskola kapcsolatának korszerű követelményeit? Megvalósult-e az elmélet és a gyakorlat egysége?
 Felhasználta-e a nevelő a helyi vonatkozású és az egyéb kiegészítő anyagokat?
 Mi volt az óra helye a tanórák rendszerében?
 Hogyan valósult meg az óra összefüggése a megelőző és a következő órákkal?
 Helyesen tűzte-e ki a nevelő az óra didaktikai feladatait?
 A tanítás felépítése megfelelt-e a tartalomnak, a tanulók előzetes ismereteinek, valamint az oktatási folyamatban szükségszerűen adódó didaktikai feladatoknak?
 Helyesen történt-e az óra anyagának rögzítése? (A táblán és a füzetben.)

III. Az oktatás módszereire vonatkozóan

Milyen módszereket alkalmazott a pedagógus és helyesen választotta-e meg azokat a tartalomnak, a didaktikai feladatoknak, a tanulók életkori sajátosságainak és meglévő ismereteinek megfelelően?

Érvényesült-e az órán a módszerek kombinálása? (Előadás, elbeszélés, leírás, magyarázat, beszélgetés, bemutatás, a tanulók önálló munkája stb.)

Hogyan alkalmazta az oktatás egyes módszereit?

- a) A magyarázat elősegítette-e a világos fogalmak kialakulását?
- b) Helyesek voltak-e a beszélgetés kérdései? Nem fordult-e elő eldöntendő, sugalmazó kérdés?
- c) Milyen volt a bemutatás, a szemléltetés? A szemléletesség elvét hogyan szolgálta a modern technika eszközeivel?
- d) Alkalmazta-e a nevelő és hogyan a megfigyelést és az önálló munka módszereit?
- e) Miként használták a tanulók a tankönyvet és a füzetet a tanítási órán?
- f) A gyakorlás elősegítette-e a készségek megszilárdítását? Milyen módon történt mindez?

Mennyiben biztosította a módszerek megválasztása a nevelő vezető szerepét, illetőleg a tanulók akitvítését?

Hogyan alkalmazta a nevelő az órán – a lehetőségektől függően – az erkölcsi nevelés módszereit: a meggyőzést, a követelést, a gyakorlást, a szoktatást, a buzdítást és a büntetést?

Szem előtt tartotta-e a szaktárgy sajátos módszertani elveit?

Hogyan folyt az órán a tényanyag ismertetése, az általánosítás, a gyakorlati alkalmazás? Milyen volt az órán a tanulók önálló munkája?

Hogyan ellenőrizte a tanulókat a nevelő?

A feleltetés, számonkérés tervszerű volt-e?

Hogyan osztályozott a pedagógus?

Megmagyarázta-e a nevelő a házi feladatot?

IV. Az óra felépítését és szervezését tekintve

a) *A házi feladat ellenőrzése:*

Valamennyi tanuló elkészítette-e a házi feladatot?

Megállapították-e – amennyiben az előfordult – miért nem végezték el a feladatot?

Kijavították-e, és megbeszélték-e az elkövetett hibákat?
Ellenőrizte-e a pedagógus, hogy milyen mértékben volt önálló a tanulók otthoni munkája?

b) *Osztályfoglalkoztatás:*

A gyakorolt anyag megfelelt-e az óra céljának és programjának?
A gyakorlat formája megfelelt-e az óra céljának? Felkeltette-e a tanulók érdeklődését?

A tanulók elég tevékenyen és önállóan dolgoztak-e?

c) *Az új anyag tárgyalása:*

Helyes volt-e az óratiszta megválasztása?

Az óra felépítése megfelelt-e a tartalomnak és a didaktikai feladatnak?

Milyen volt a célkitűzés? Az óra fő célkitűzését helyesen bontotta-e fel a pedagógus rész-célkitűzésekre?

Megvalósították-e az új anyagnak a régivel való kapcsolatát?

Sikeresen választotta-e ki a nevelő a szemléltető eszközöket?

Jól felhasználta-e azokat? Biztosítva volt-e az összhang és a rendszeresség az anyag megmagyarázásában?

Mindig világosak, pontosak, helyesek voltak-e a kérdések?

Nem voltak-e szakmai hibák az anyag előadásában?

Elegendő mértékű volt-e a tanulók tevékenysége és önállósága az új anyag tárgyalásakor?

Hogyan tagolta a nevelő az anyagot? Hogyan elemeztek egy-egy logikai egységet?

Hogyan szervezte meg a pedagógus a tanulók munkáját?

Hogyan szervezte meg a saját tevékenységét? Milyen volt az óra technikai szervezése?

Milyen volt az időbeosztása?

V. *A nevelő és a gyermek együttes tevékenységével kapcsolatban*

Hogyan jellemezhető az óra alapján a tanulók munkája és magatartása? Milyen volt az érdeklődés, az aktivitás, a figyelem, a fegyelem, egymás helyes segítése stb.?

Hogyan jellemezhető az óra alapján a pedagógus munkája és magatartása? Milyen volt fellépése, hangja, a gyermekekhez való viszonya, a munkához való viszonya, munkafegyelme, a felkészülésének színvonala stb.? Szereti-e a munkáját, rendszeresen és lelkiismeretesen készül-e rá?

Hogyan érvényesült a tanítási-tanulási folyamatban a nevelő vezető szerepe?

Megfontoltan, gondosan, leleményesen dolgozott-e?

Mennyi érzelmet visz a pedagógiai munkájába?

Van-e tekintélye a tanulók előtt?

A nevelő és a tanulók közötti viszony hogyan felelt meg a szocialista pedagógia követelményeinek?

A nevelő személyisége milyen fokon tükrözte a szocialista pedagógus személyiségjegyeit?

VI. *Eredmények, következtetések*

A pedagógus és a tanuló együttes tevékenysége milyen eredményre vezetett?

A kitűzött cél megvalósult-e?

Milyen a tanulók tudása mennyiségi és minőségi szempontból?

Elsajátították-e a szükséges ismereteket, jártasságokat és készségeket?

Milyen volt az óra nevelő hatása?

Hogyan lehet megszilárdítani az eredményeket és felszámolni a hiányosságokat?

Ezek az óraelemzés általános szempontjai. Természetesen ezek még bővíthetők, vagyis nem teljeseek. Azt is látnunk kell, hogy ezek a szempontok dialektikus összefüggésben állnak egymással. Egyik sem szemlélhető külön, elszigetelten a másiktól. Pl.: az óra tartalma szoros kapcsolatban áll a felépítéssel, a célja a tartalmával, és valamennyi a módszerekkel stb.

B) A KÜLÖNLEGES (SPECIÁLIS) ÓRAELEMZÉS SZEMPONTJAI

A speciális óraelemzés alkalmával részletes vizsgálat alá vethetjük az általános óraelemzés egy-egy szempontcsoportját. Elemezhetjük az órát abból a szempontból is, hogy az egyes nevelési, illetve didaktikai alapelvek mennyiben érvényesültek a tanítás alkalmával. A különleges óraelemzéshez tartozik annak a vizsgálata is, hogy a nevelő mennyire valósította meg a szocialista nevelés fő területein jelentkező feladatokat. A különleges didaktikai óraelemzés fontos területe az óra tartalmi kérdéseinek az óratípusok szerinti vizsgálata. A pszichológia, vagy a logika köréből is kiemelhetünk speciális elemzési szempontokat, irányelveket.

I. *Különleges óraelemzések nevelési szempontból*

1. *Értelmi nevelés*

Helyesen határozta-e meg a pedagógus az óra oktató-nevelő céljait?

Megvalósult-e az oktató-nevelő célok egysége?

Helyesen építette-e fel a nevelő az oktatási folyamatot, illetve annak szakaszait?

Felhasználta-e a téma tartalmának nevelő értékeit?

Mit tett a pedagógus az önálló, illetve a problémamegoldó gondolkodás fejlesztése érdekében? Fejlesztette-e a tanulók megfigyelőképességét, képzelőerejét, érdeklődését?

Mit tett annak érdekében, hogy a tanulók önállóan is tudjanak ismereteket szerezni és ezeket önállóan is alkalmazni?

2. *Erkölcsei nevelés*

Milyen példát mutatott a nevelő?

Mit tett az akarat és a jellem nevelése területén? Küzdött-e az akarat és a jellem hibái ellen?

Hogyan törekedett a téma feldolgozásának egészében, illetve annak adott szakaszán a munkához való szocialista viszony, a köztulajdonhoz való helyes viszony kialakítására?

Mit tett a tudatos fegyelem, a szocialista hazafiság, a proletár nemzetköziség és a szocialista humanizmusra való nevelés érdekében?

3. Politechnikai nevelés

Hogyan történt az elmélet és a gyakorlat összekapcsolása az oktatási folyamatban?

Volt-e lehetőség az órán a gyakorlati jártasságok és készségek kialakítására?

Hogyan történt a gyakorlati jártasságok és készségek fejlesztése?

Mit tett a pedagógus a tanulók kezűgyességének, illetve műszaki-technikai szemléletének fejlesztése érdekében?

4. Esztétikai nevelés

A pedagógus példája mennyiben nevelt esztétikai szempontból?

Mit tett a nevelő annak érdekében, hogy a tanulók felismerjék, megértsék és élvezzék a szépet a természetben, a művészeti alkotásokban, a munkában, a játékban?

A tanterem rendje, tisztasága, díszítése mennyiben járult hozzá a tanulók esztétikai neveléséhez?

Mit tett a nevelő a tanulók ízlésének fejlesztése érdekében?

Hogyan fejlesztette a tanulók esztétikai alkotóképességét?

5. Testi nevelés

Hogyan valósította meg a pedagógus a testi nevelés céljait, feladatait?

Gondoskodott-e a testi fejlődéshez szükséges feltételekről?

Rendszeresen figyelemmel kísérte-e a tanulókat a testi nevelés eredményessége szempontjából? Milyen intézkedéseket tett a testi nevelés érdekében? Helyesek és célravezetők voltak-e a pedagógus intézkedései, ténykedései?

II. Pszichológiai vonatkozású különleges elemzési szempontok

Hogyan fejlesztette a pedagógus a tanulók érzékelését, észlelését, illetve megfigyelőképességét?

A tanulók figyelmének és emlékezetének alakítása, fejlesztése érdekében mit tett a nevelő?

Hogyan és milyen módon történt a gyermekek képzeletének fejlesztése?

Az érdeklődés felkeltésének és fenntartásának milyen módszereit alkalmazta a pedagógus?

Hogyan és milyen módszerekkel, valamint eszközökkel fejlesztette a tanulók összefüggés-felismerő és problémamegoldó gondolkodását?

III. Logikai különleges elemzési szempontok

Milyen logikai műveleteket alkalmazott a nevelő a fogalomalkotás során?

Milyen fogalmakat alakított ki a nevelő a tanítási órán?

Hogyan történt a lényeges jegyek kiemelése? Milyen meghatározási formát alkalmaztak a fogalomalkotáskor?

Sor került-e felosztásra, rendezésre, rendszerezésre, osztályozásra? Helyes felosztási alapot választott-e a pedagógus?

A fogalmakkal, ítéletekkel milyen műveleteket végeztek a tanulók?

Milyen következtetési formák alkalmazására került sor a tanítási órán?

Helyesen, illetve indokoltan alkalmazták-e az induktív, valamint a deduktív következtetési eljárásokat?

Alkalmazták-e az oktatási folyamatban a bizonyítást, vagy a cáfolást? Helyesen végezték-e el ezeket a logikai eljárásokat a tanulók?

IV. Különleges elemzési szempontok a didaktika területéről

A didaktikai alapelvek hogyan érvényesültek a tanítási-tanulási folyamatban?

Hogyan biztosította a pedagógus a tanulók aktivitását és alkotó közreműködését a tanítási órán?

Milyen módszerek alkalmazására került sor az oktatási folyamatban?

Hogyan szervezte meg a nevelő az órát? Alkalmazott-e csoportmunkát?

Hogyan valósult meg az órán az oktatás, a képzés és a nevelés kapcsolata?

Hogyan érvényesült a tanítási órán az oktatási folyamat dialektikus felfogása?

Alkalmazott-e a nevelő különböző programozási eljárásokat a tanítási órán?

Milyen oktatási szervezeti formák és munkaformák alkalmazására került sor?

Milyen oktatási eszközök felhasználására került sor? Alkalmazásuk megfelelt-e a didaktikai követelményeknek?

V. A testnevelési órák sajátosságából adódó elemzési szempontok

a) Gyakorlatvezetés

A pedagógus közlésével világos, elképzelhető képet nyújt-e a végzendő gyakorlatokról és alkalmazkodik-e magyarázatával a gyakorlat természetéhez?

Nem magyaráz-e sokat és feleslegesen?

Helyesen alkalmazza-e a magyarázatot és a megmutatást?

Ütemezése megfelel-e a gyakorlat természetének és a tanulók fejlődési sajátosságainak?

A nevelő a mozgás indításakor helyesen érzékelteti-e a gyakorlat ütemét? Ütemével uralkodik-e a növendékek mozgásán?

A pedagógus irány- és oldalmutatásával segít-e a növendékeknek?

A végrehajtás minőségét javító megjegyzéseit helyesen és eléggé változatosan alkalmazza-e?

Az alkalmazott foglalkozási formák megfeleltek-e:

1. az idő és a hely gazdaságos kihasználásának;

2. a munka – mozgáselem – természetének, és

3. a kellő mértékű fizikai megterhelésnek?

Az alakzatok megalakításánál, változtatásánál és mozgatásánál helyesen és gazdaságosan járt-e el a nevelő?

Kellő gondot fordított-e a külső rendre és a rendgyakorlatok egyöntetű, egységes végrehajtására?

Megkönnyíti-e a rendgyakorlatok sikeres végrehajtását? Nem túlozza-e el a rendgyakorlatok jelentőségét?

Ismeri-e és helyesen alkalmazza-e a vezényszavakat?

Helyesen fogalmazza-e meg a pedagógus a vezényszóhoz nem kötött utasításokat és parancsokat?

b) A testnevelés helyének megválasztása

A testnevelés helyének gondos megválasztásával elősegítette-e a nevelő munkájának sikerét?

Törődött-e azzal, hogy mindenkit lásson, illetve mindenki lássa és hallja őt?

Gondot fordított-e arra, hogy a hely célszerű megválasztásával biztosítsa, hogy bemutatásait a tanulók a legmegfelelőbb síkban, vagy tükröképben szemlélhessék?

c) *A felmentett tanulókkal kapcsolatos magatartás*

A pedagógus gondot fordít-e a tornaterem, illetve a testnevelési hely külső rendjére?

Figyelembe veszi-e az egészségügyi, a higiéniai követelményeket: a talaj és a levegő tisztaságát, az öltöző és a gyakorlólhely rendjét, a növendékek ruházatát, a tanulók egyéni tisztaságát stb.?

Gondot fordít-e a tornaszérek, és eszközök elhelyezésére és kiméletére?

VI. *Óratípusok szerinti megfigyelési, elemzési szempontok*

1. *A vegyes típusú (kombinált) órák elemzésének szempontjai*

Milyen tényanyagot dolgoztak fel az órán? A tényanyag milyen formában került a tanulók elé?

Milyen szempontokat adott a pedagógus a tények elemzéséhez? Hogyan történt az analízis és a szintézis?

Hogyan jutottak a tanulók az általánosításokhoz? Milyen tételeket, szabályokat állapítottak meg? Történt-e fogalomalkotás és hogyan?

Az ismereteket hogyan rögzítették?

Volt-e gyakorlati alkalmazás? Ennek milyen módjait figyelték meg?

Hogyan történt az ismeretek ellenőrzése? Hogyan értékelte a tanár a tanulók ismereteit, jártasságait, készségeit?

2. *Az ismeretek alkalmazására szánt órák elemzésének szempontjai*

Helyesen választotta-e meg a nevelő azt az ismeretanyagot, amit gyakoroltatni kíván?

A gyakorlati alkalmazáshoz szükséges legmegfelelőbb ismereteket idézték-e fel az órán?

Megfelelő volt-e tartalmilag és terjedelmileg a gyakorlás anyaga? Változatos gyakorlási anyagot gyűjtött-e össze?

Milyen területekről válogatta össze a pedagógus a gyakorlási anyagot?

Gondolt-e a nevelő arra, hogy a gyakorlás anyaga nevelő hatású is legyen?

Helyesen tűzte-e ki a kialakítandó jártasság, illetve készség fokát?

Az alkalmazott módszereivel elérte-e a tantervileg meghatározott jártassági, illetve készségi szintet?

Ervényesítette-e a gyakorlás során a tudatosságot, a fokozatosságot és a változatosságot?

Ismeri-e a pedagógus a készségfejlesztés lélektani összefüggéseit és ezeket helyesen alkalmazta-e munkájában?

Milyen volt a gyakorlás során a tanulók tevékenysége?

Kialakult-e a szükséges jártasság, illetve készség az óra végére?

A jártasságok és készségek továbbfejlesztését elősegítő házi feladat tartalmilag és terjedelmileg megfelelő volt-e?

3. *Az ismétlő, rendszerező órák elemzésének szempontjai*

Helyesen határozta-e meg a nevelő az ismétlendő ismeretek körét? Sikert-e kiemelni az anyag alapvető összefüggéseit?

A felidézett kiegészítő anyag szükséges volt-e? Beilleszkedett-e a régi ismeretek rendszerébe?

A hiányos részek felszínre kerültek-e és tisztázódtak-e?

A tanulók előzetesen ismerték-e azt, hogy az anyagnak melyek a legnehezebb részei?

Konkrétan ismerte-e a nevelő az egyes tanulók problémáit, nehézségeit?
Adott-e előzetes szempontokat a pedagógus az egyes tárgykörök ismételéséhez?
Az ismétlési szempontok helyesek voltak-e?

Az anyag részei közötti belső összefüggéseket helyesen ismerték-e fel?
Az anyagot megfelelő szempontok szerint rendszerezték-e? A rendszerezés, összefoglalás a tanulók aktív részvételével történt-e?

Milyen eszközökkel biztosították a tanulók érdeklődését, figyelmét, aktivitását?
Mit tett a nevelő annak érdekében, hogy továbbfejlessze a tanulók ismereteit az ismétlés során?

Milyen ismétlési módszereket alkalmazott és ezeket hogyan kombinálta? Helyesen használta-e fel az ismétlés, a rendszerezés módszereit?

4. Az ellenőrző órák elemzésének szempontjai

A pedagógus a legfontosabb, a legnagyobb jelentőségű anyagrészeket ellenőrizte-e?
Az ismeretek ellenőrzése a tények és az általánosítások egységében történt-e?

Az ellenőrzés módjai közül melyeket alkalmazta?

Megfelelően kapcsolta-e össze a különböző eljárásokat?

Az alapvető összefüggéseket tudatosította-e a tanulóknak?

Gondoskodott-e a szükséges kiegészítő, vagy pótkérdésekről?

Az egyes nagyobb témakörök anyagát sikerült-e feltárni összefüggő feleletekben?

Szükséges esetekben megfelelő kiegészítő kérdéseket, feladatokat alkalmazott-e?

Helyesen kapcsolta-e be az egész osztályt a munkába? Nem vált-e a feleltetés egyszerűen párbeszéddé a nevelő és a felelő tanuló között?

Az egyes fő kérdések anyagát megfelelően kiegészítette, összefoglalta-e?

A ténybeli anyagon kívül az ellenőrzés kiterjedt-e a gyakorlati alkalmazásra?
Helyesen értékelte-e az egyes tanulók, illetve az egész osztály tudását, felkészültségét?

Az előzőekben felsorolt *speciális óraelemzési szempontok* nem teljeseek. Vagyis, különböző körülmények között módosításukra, további kiegészítésükre van szükség.

Elemzési és értékelési vonatkozások

Az egyes tanítási órákkal kapcsolatban elsősorban azokat a kérdéseket vizsgáljuk meg, amelyek a *legnagyobb problémát jelentik* vagy amelyekre nézve az óra alapján a *legtöbb tanulságot*, megállapítást tudjuk levonni.

A megfigyelések, tapasztalatok írásban való rögzítése különböző módokon történhet.

Egyik megoldás:

Az *óralátogatási füzetben* a fő elemzési szempontoknak megfelelő helyet biztosítunk és előre felírjuk a címszavakat, pl. tartalom, módszer, szervezés, a nevelő és a tanulók tevékenysége stb. Az óra folyamán a különböző megállapításokat a kapcsolódó címszavak alá írjuk le. Így az egyes szempontokkal kapcsolatos megfigyeléseket, illetve megjegyzéseket egy helyen találhatjuk meg.

Másik megoldás:

A tanítási órát kronológikus sorrendben jegyezzük le és a megjegyzéseinket a *lapszálon* rögzítjük.

Az óralátogatást követően, lehetőleg még ugyanazon a napon, a szerzett tapasztalatokat beszéljük meg az órát tartó pedagógussal.

A tanítási órák elemzése, értékelése történhet:

- a) megadott szempontok alapján, vagy
- b) kronológiai sorrend szerint.

Gyakorlati tapasztalatok alapján az elemzés általános felépítéseként a következőket javasoljuk:

1. Az órát tartó nevelő tájékoztatása a tanítási óra oktatási és nevelési céljairól, feladatairól.

2. A nevelő rövid önértékelése, bírálata.

3. Az adott óra részletes megbeszélése az elemzési szempontok alapján.

– Az elemzés során ne az legyen a fő szempont, hogy „én így tanítottam volna”.

4. Hallgatói gyakorló tanítás, illetve igazgatói, vagy szakfelügyelői ellenőrzés során útmutatások adása a további munkához.

Felügyeleti látogatás esetén az óralátogatási füzetben a megjegyzéseket egészítjük ki azokkal az utasításokkal, amelyekhez az órát tartó pedagógusnak a továbbiakban alkalmazkodnia kell.

A nevelői tekintély fenntartása érdekében az igazgató, a szakfelügyelő feltétlenül vegye figyelembe azt az elvet, hogy tanítás közben megjegyzést nem tehet, a tanítással kapcsolatos észrevételeket a tanulók előtt megtenni nem szabad és a tanítást nem veheti át.

Természetesen az órát tartó nevelővel történt *előzetes* megbeszélés alapján a tanítási óra végén az igazgató, illetve a szakfelügyelő kérdéseket tehet fel a tanulóknak, vagy a pedagógus jelenlétében az egész órát levezetheti.

A tanítási órák elemzése során objektív követelményként érvényesítsük a tárgyilagosságot. Kerüljük a túlzottan általános jellegű megjegyzéseket, pl. „Az órán a pedagógus megvalósította a tartalom és a módszer dialektikus egységét”, vagy „A tanítás során a módszereket jól alkalmazta”, stb.

A tanítási órák elemzése nagy figyelmet, az elméletben való alapos jártasságot és sok gyakorlatot kíván.

Ne felejtjük el „még a legrosszabb órában is találhatunk jó részleteket”.

A megfelelő hangnemű értékelés, amely segítőkészséggel és a munka megbecsülésével párosul, alapja a nevelő továbbfejlődésének.

A pedagógiaiilag megmondott elemzés, értékelés fejleszt, ösztönöz, hatása pozitív.

Az egész nevelőtestületet érintő óraelemzési tapasztalatokat és az ezekből folyó következtetéseket feltétlenül tantestületi értekezleten vitassuk meg.

A közös megbeszélések, óraelemzések azonban csak akkor járnak sikerrel, ha a közösségben él és egyre fokozódik az önkritika és a kritika szelleme. Sokszor nem az a hiba, hogy nem vesszük észre egymás hibáit, hanem az, hogy helytelenül értelmezett kollegalitásból, vagy egyszerűen opportunizmusból nem beszélünk a hibákról. Természetesen a kritikának segítő szelleműnek kell lennie, az egymás munkája iránt érzett felelősségből és nevelőtársaink segítségének szándékából kell fakadnia.

Ahol nem segítik egymást és nem lépnek fel egymással szemben a legnagyobb következetességgel, ahol az egyik nem tárja fel őszintén a másik hibáit, és ahol ezeket nem tudják meghallgatni sértődés nélkül, ott nincs és nem is lehet szó igazi, alkotó szellemű iskolai közösségről.

IRODALOM

Kiss Gyula: Az igazgató a pedagógusközösségben. Pedagógus Szakszervezet. Bp. 1966.

Pedagógia (szerkesztette: Dr. Nánási Miklós): Didaktika. XIII. fejezet. Tankönyvkiadó. Bp. 1973.

Z. Pietrasinszki: A vezetés pszichológiája. Gondolat Kiadó. Bp. 1968.

Zukovits Imre: Az iskolai oktató-nevelő tevékenység vezetésének, irányításának pedagógiai és pszichológiai kérdései. Módszertani Közlemények. 1977. 17. évf. 2. sz.